

RŻANY (21) ai

rżany (20), **rżzany** (1) *KmitaSpit*, [**rżanny**].

rż- (17), rz- (2), rrz- (1).

a *jasne*.

sg m N rżany (7). ◇ G rżanego (5); -ého (2), -(e)go (3). ◇ I rżanym (1). ◇ f N [rżanã], rżan(a) (1). ◇ G rżan(e)j (2), [rżany]. ◇ A rżaną (1). ◇ I rżaną (1). ◇ N n rżan(e) (1). ◇ pl N subst rżan(e) (1). ◇ A subst rżzan(e) (1).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI (jeden z niżej notowanych przykładów) – XVIII w.

Przymiotnik od „rż” (21) :

1. Od znac. ‘żyto zwyczajne’ (18) :

*Szereg: »rżzany i pszeniczny« (1): Kiedy Zorawie do nich przypásć gwałtem miáły/ Iuż im rżzáne/ iuż bráły y pńzeniczne śnopy *KmitaSpit* A3v.*

a. Pochodzący, uczyniony z żyta (17) : á nawięczyey [pomaga sercu] fkróbany [złoty] proch [...]/ á potym fczemkolwiek iedzony/ ale z rhżanym konfecthem barzo przyśtogi. *FalZioł* III 34b; Day mu [koniowi] przes dwie niedzieli ieść świeżą rżaną słomę *SienLek* 188v.

*Wyrażenia: »rżany chleb« = panis cibarius Murm, Mymer¹; farreus panis Cn [szyk 6:3] (9): Panis cibarius, furfuracius vel secundarius. Speifzbrot ader ruckenbrot. Rżány chleb. *Murm* 157; *Mymer*¹ 41; Theż grzankami z rżanego chleba głowę obłóżyć/ wyciąga parę z głowy y bolenie odeymuie. *FalZioł* V 75v; Theż fkora rżanego chleba vpieczona v ognia [...]/ á potym w oczcie zmaczona [!] á na żołądek przyłożona, fthanowi wracanie. *FalZioł* V 83, III 25b, V 92; Wízakoż dla nabycia lepńzey moci y trwałego przirodzenia [...], lepńzy [chleb] ieft rżany *GlabGad* G6; *SienLek* 179, 181v; [Vkroyćie mi chlebá rżanego/ zemły. *Wokabul* 1539 Yv, G; *Cresc* 1571 160 (*Linde*); *OpisyPozn* 1598 nr 22].*

»krupy rżane« (1): Czemu nowe krupy zwłáfczã rżane fã niezdrowe. *GlabGad* I2v.

»mąka rżana« [szyk 3:1] (4): *ZapWar* 1527 nr 2395; Też fók Czemieszicze z mąką rżaną zmiefzany/ myfzy od thego zdychaią gdy ktora zakufi. *FalZioł* I 46a; *GlabGad* G7; *SienLek* 120v; [a od innych wszelakich zbóż telko cor. 60 mąki rżany miary częstochowski dawa do zamku *LustrKrak* II 34; *InwMieszcz* 1573 nr 181; *InwBiskWłocł* 1582/33].

[*Zestawienie w funkcji nazwy specjalnej: »rżzany kwiat« = najlepsza część ziarna lub bardzo delikatna, doskonale zmielona mąka, też pył mączny: pszeniczny abo rżzany kvvath pollen {pollis idem} *ReuchlinBartBydg* A5.]*

*Szeregi: »jęczmienny albo rżany« (2): Czemu ciafto pńzenne więcey fie nadyma kiedy ie zgniotã, niż ięcźmienne albo y rżane. *GlabGad* G7, G7.*

[*»pszeniczny abo rżzany«: *ReuchlinBartBydg* A5 cf *Zestawienie*.]*

b. [O dziesięcinie: dawany w życie:

*Szereg: »tak rżany jako pszeniczny«: káždã dziefięcina Ma być electa/ optima. Ma być práwie wybierzyczna Ták rżána iáko pńzeniczna *KorcZozm* G4.]*

2. Od znac. ‘pszenica, za której jeden z gatunków uważano żyto’; siligineus Mącz, Calep, Cn (3) : *Mącz* 393b; *Siligineus* – *Rzani. Calep* 980a; [Reż/ *Siligo. Rżanny/ Siligineus. Volck* Xxx2].

*Wyrażenie: »rżany chleb« (1): Siligneus panis, Rżány chléb. *Mącz* 393b.*

